

VESIKOLMIO OY

ALAVIESKA – KALAJOKI

Siirtoviemärin linjauksen inventointi 2008

Sisällysluettelo

	s.
1. Perustiedot.....	2
2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät.....	2
3. Tulokset.....	4
4. Kartat.....	6
5. Kirjallisuus ja lähdeluettelo.....	10

1. Perustiedot

Inventointialue: Alavieska – Kalajoki siirtoviemärin linjaus

Työaika: 17.11.-21.11.2008; kenttätöaika 1,5 maastopäivää

Tekijä: Jaana Itäpalo, K.H. Renlundin museo

Kustantaja: Vesikolmio Oy

Aikaisemmat tutkimukset:

2002 Miikka Haimila, inventointi, Alavieska

2003 Taisto Karjalainen, inventointi, Kalajoki

2. Inventoinnin lähtökohdat ja menetelmät

Alavieskan ja Kalajoen välille tullaan rakentamaan marraskuun 2008 ja toukokuun 2009 välisenä aikana siirtoviemäri (kartat 1-3). Esihistoriallisten muinaisjäännösten inventoinneissa 2002 ja 2003 ei linjaukselta löydetty esihistoriallisia kohteita. Historiallisen ajan muinaisjäännösten osalta selvitystä ei sen sijaan ole tehty alueella, ja tiedot näiltä osin puuttuvat. Näin ollen Museoviraston lausunnon 8.10.2008 mukaan tuli suorittaa muinaismuistolain (295/1963) ja maankäyttö- ja rakennuslain (1999/132) hengen mukainen historiallisen ajan muinaisjäännösten maastoinventointi alueilla, joilla linjaus ei kulje välittömästi maantien vieressä.

Vanhimpien kyläluetteloiden perusteella Kalajoen alajuoksulle oli perustettu 1500-luvulla jo kymmeniä taloja. Linjaus ja inventoitu alue sijoittuu Kalajoen eteläpuolelle kyliin, joiden perustettuja taloja koskeva vanhin lähdemateriaali on peräisin 1500-luvulta.¹ Tämän perusteella alueella saattoi siten olla autioituneita talonpaikkoja tai muita kiinteitä muinaisjäännöksiä tältä tai jopa varhaisemmalta historialliselta ajalta.

Lähimmät historiallisen ajan kohteet sijaitsevat linjauksesta noin puolenkilometrin etäisyydellä. Kalajoen keskustasta luoteeseen Vuorenkallion Heusalasta (kartta 1, kohde 1) on löytynyt 1930-luvulla ihmisen luita, ja joissakin yhteyksissä niiden on arveltu kuuluneen 1600-luvulla mestatuille. Tyngän kylästä joen pohjoispuolella sijaitsevan Koskelan tilan maalta on tiedossa pajan paikka ja 1808-1809 sodan aikainen rahalöytö. Lisäksi kohteesta on porfyyristä valmistettu reikäkirves (kartta 2, kohde 4). Linjauksen lähialueelta tunnetaan edellisen lisäksi myös muita esihistoriallisia esinelöytöjä. Etelänpäältä Annalasta on kivi-

¹ Virrankoski Pentti, Eräkausi ja keskiaika. Suur-Kalajoen historia I. Kokkola 1956. S. 44-46, 109 ja 115 ja Virrankoski Pentti, Uskonpuhdistuksesta isoonvihaan. Suur-Kalajoen historia I. S. 85-96.

kautinen kourutaltoa (kartta 1, kohde 2) ja Ala-Käännän kylästä Niemelästä kivikautinen hioinkivi (kartta 2, kohde 5). Etelänkylän kansakoulun kohdalta on koulun perustuksia kaivettaessa löytynyt pyöreä lävistetty pronssisolki, joka on ajoitettu rautakautiseksi (kartta 1, kohde 3).

Inventointialue

Siirtoviemärilinjaus sijoittuu Kalajoen varteen n. 20 km:n matkalle. Luoteessa linjaus päättyy Kalajoen keskustan länsipuolelle ja kaakossa Alavieskan keskustan länsipuolelle. Pääosin kaivanto tulee kulkemaan kyläteiden varsilla ja joiltakin osin viljelyksessä olevien pakketteltojen tai entisten peltoalueiden halki sekä niillä sijaitsevia oja pitkin.

Joien yläjuoksu eli inventointialueen luoteisosa on avointa ja korkokovaltaan tasaista. Paikoin tiheäkin asutus ja laajat peltoalueet ovat lomittuneet joen rantaan ja sitä myötäilevän tien varteen. Kumpareita ja laajempia metsäsaarekkeitä alkaa esiintyä vasta sisämaahan päin mentäessä, ja sielläkin maiseman piirre ovat laajat peltoalueet (kuvat 1-2 ja 4).

Kalajoen rannat ovat alavia ja tulville alttiita (kuva 3). Tyypillistä on jääpatoherkkyys ja sen seurauksena tulvien nopea nousu. Ongelmaa on pyritty minimoimaan joen voimakkaalla säännöstelyllä. Vesistöön on rakennettu neljä vesivoimalaitosta sekä useita tekojärviä ja säännöstelykäyttöön otettu luonnonjärviä.² Linjaus kulkee joiltakin osin alueilla, joille joki on tulvinut myös muinaisina aikoina. Nämä tulvaherkät alueet ovat jääneet rakentamisesta vapaiksi. Historiallinen asutus syntyi jokitorville, laaksojen ylärinteille ja matalille kumpareille.

Kuvat 1-2. Inventoitu siirtoviemärilinjaus kulkee tasaisilla peltoalueilla. Kuvat Kalajoelta Etelänkylästä Nuoraojalle ja Annalan tilalle johtavalta tieltä lounaasta ja Alavieskasta Yli-Käännän Kunnanperältä.

² Savolainen Mika ja Leiviskä Pekka, Kalajoen vesistön tulvantorjunnan toimintasuunnitelma. Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskuksen raporteja 2. Oulu 2008. S. 2 ja 17.

Kuva 3. Kalajoen rannat ovat monin paikoin alavia. Kuva Alavieskasta Haapasaaren tilan rannasta länteen Alavieskan keskustaan päin. Kuva 4. Näkymä inventointialueella Haapasaaren tilan kohdalla Alavieskassa. Linjaus kulkee tilan etelä- ja itäpuolisten peltöjen poikki joen rantaan. Kuva lounaasta.

Menetelmät

Maastoinventointi kohdistui alueisiin, joilla linjaus ei kulje välittömästi maantien vieressä. Kokonaiskuvan saamiseksi on myös käyty läpi koko linjauksen kulku maastokatselmuksena sekä huomioitu selvitystyön kohteena olevan alueen lähistön tunnettujen historiallisten ja esihistoriallisten kohteiden sijainti.

Historiallisen asutuksen kehitystä on selvitetty lähinnä vanhojen karttojen avulla ja jossain määrin ilmakuvien ja kirjallisuuden avulla. Vuosilta 1859-1870 peräisin oleville kartoille merkityt kantatalot ja myllyt on asemoitu nykyiselle karttapohjalle, ja Kalajoen kunnan puolella myös niillä alueilla, missä linjaus kulkee maantien vieressä.

3. Tulokset

Maastotarkastuksessa kaivannon linjaukselta ei löytynyt historiallisen asutuksen tai toiminnan seurauksena syntyneitä rakenteita. Myöskään vanhojen karttojen perusteella tällä alueella ei ole sijainnut taloja. Maastoinventoidulla linjauksella kaivanto kulkee myös monin paikoin ajoteiden vieressä ja ojia noudatellen.

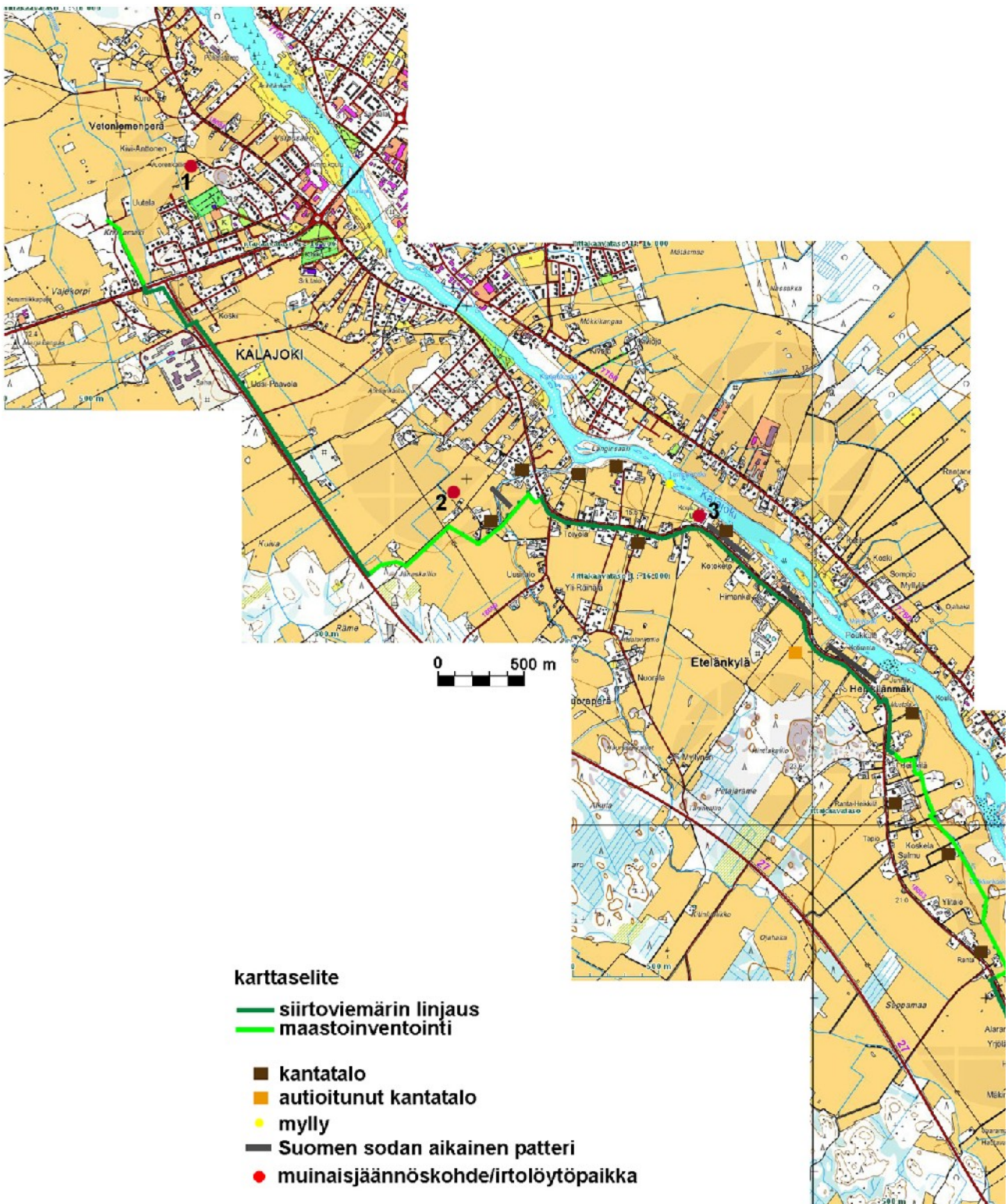
Kalajoen Etelänkylässä linjauksen läheisyydessä on sijainnut neljä Suomen sodan aikaista venäläisten patteria. Vuodelta 1808 peräisin olevan kartan mukaan niistä kolme olisi sijainnut Kalajoenrannassa nykyisellä Heikkilänmäellä ja yksi Nuoraajan varressa (kartta 1 ja 4). Kartta kuvaa tilannetta vuonna 1808 6. marraskuuta ja 9. marraskuuta välisenä aikana Suomen sodan aselevon päättymisen jälkeen Pohjanmaalla, kun Ruotsi-Suomen armeija oli vetäytynyt Kalajoelle. Ruotsin armeijan joukot asettuivat puolustusasemiin joen

pohjoispuolelle ja venäläisten joen eteläpuolelle. Venäläiset joukot onnistuivat 9. marraskuuta ylittämään joen ja lyhyen tykkitulen jälkeen Ruotsin armeijan joukkoja komentanut von Schwerin päätti vetäytyä.³

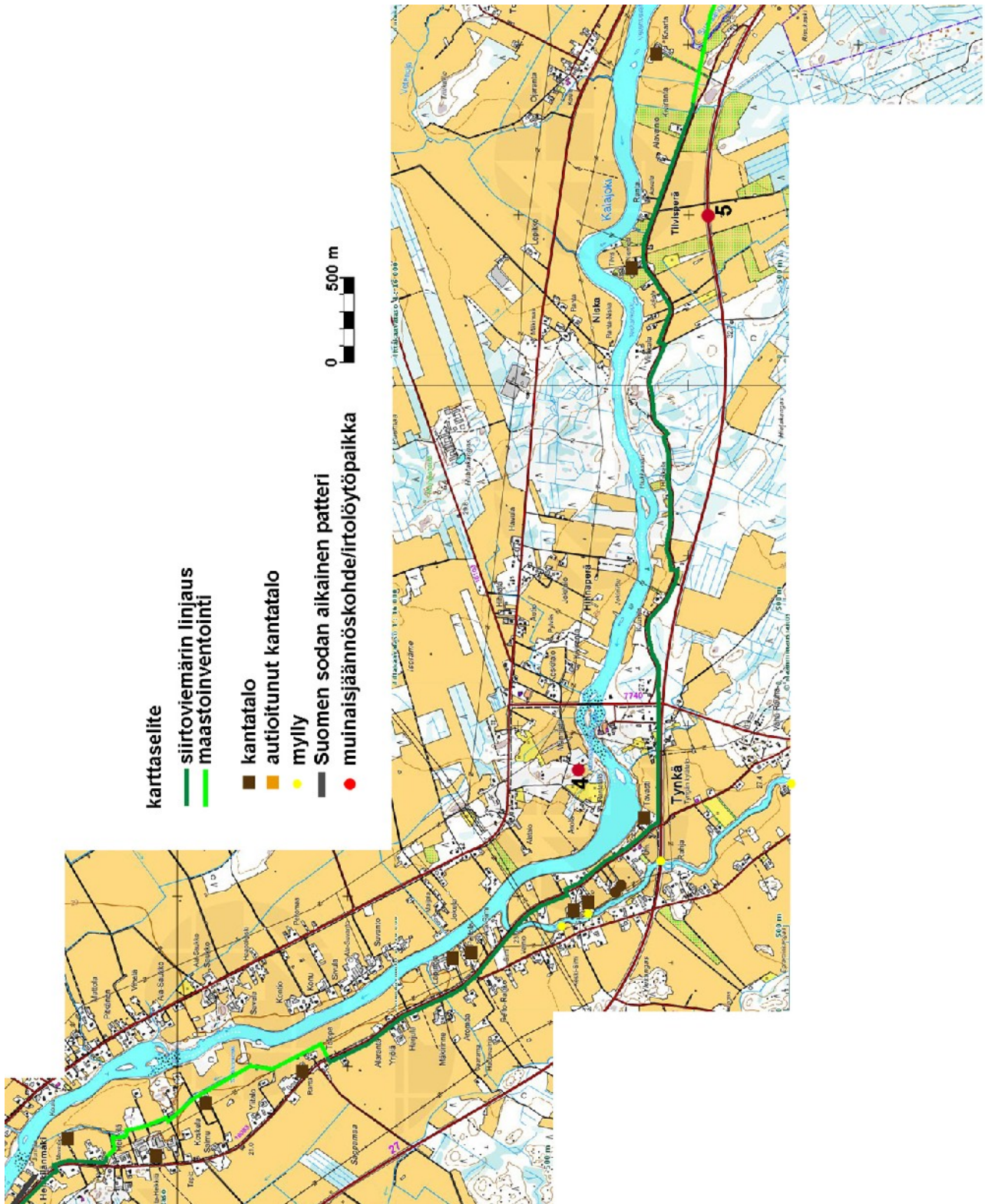
Inventoinnissa ei havaittu vuoden 1808 kartan osoittamilla kohdilla puolustusvarustuksia, valleja tai kaivantoja. Nuoraajan alueella linjauksen lähistön tarkastuksessa todettiin, että alue on nykyisin tasaista viljelyksessä olevaa peltoa, ja hyvin todennäköisesti mahdolliset puolustusvarustukset ovat tuhoutuneet. Heikkilänmäellä sijainneiden pattereiden kohdalla sijaitsee suhteellisen tiheä rakennuskanta ja pieniä peltoalueita. Alue ei kuulunut maasto-inventoinnin piiriin ja paikalle ei tehty tarkastuskäyntiä.

³ Lappalainen Jussi T., Wolke Lars Ericson ja Pylkkänen Ali, Suomen sodan historia 1808-1809. Hämeenlinna 2008. S. 250.

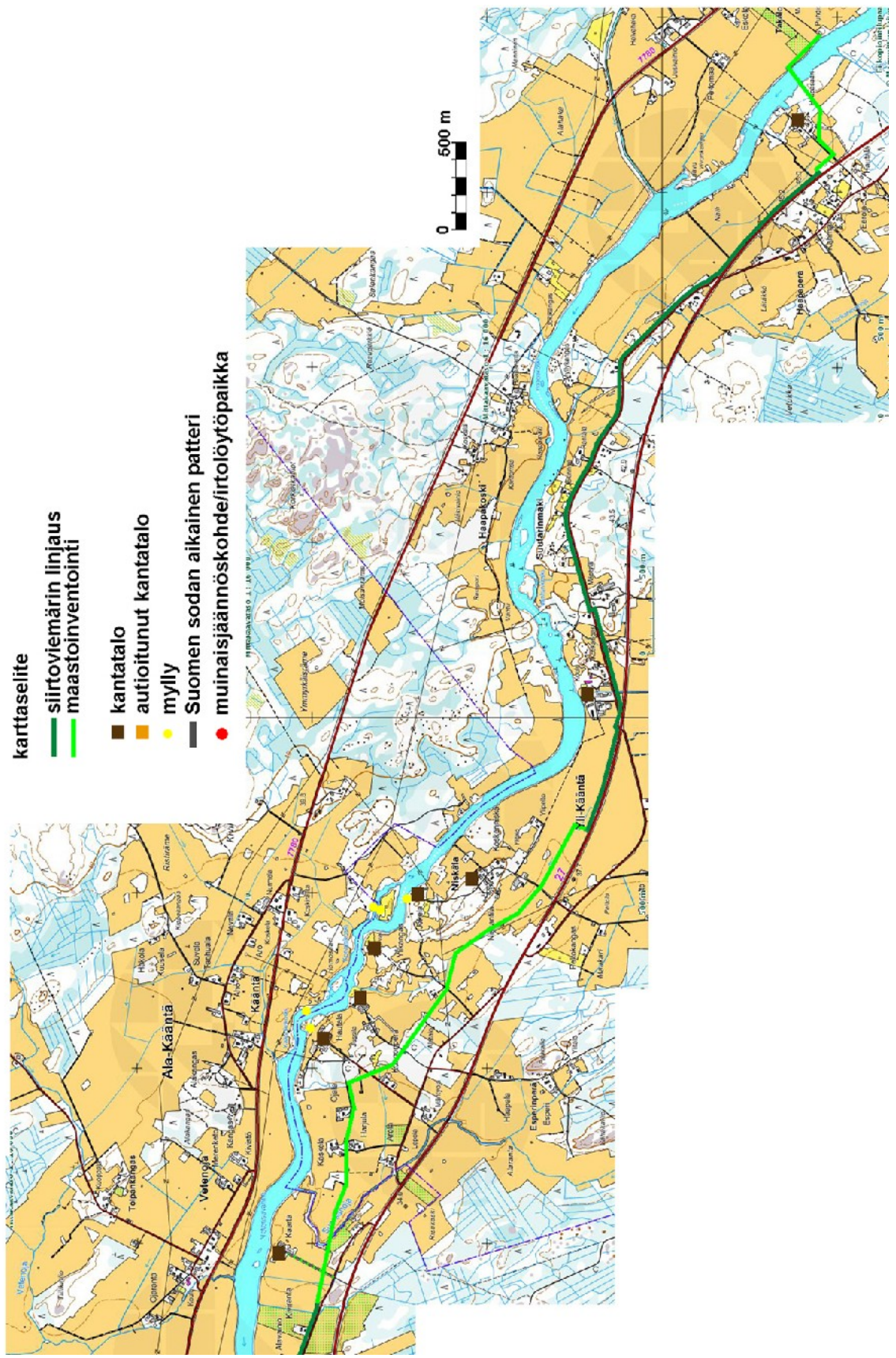
4. Yleiskartat

Kartta 1. Siirtoviemäriin linjaus välillä Krillenmäki – Koskela. Inventoinnille relevantit kohteet asemoituna peruskarttalehdelle.

Kartta 2. Siirtoviemärin linjaus välillä Koskela – Kaarta.

Kartta 3. Siirtoviemärin linjlaus välillä Kaarta – Haapasaari.

Kartta 4. Ruotsin ja Venäjän armeijan joukkojen sijoittuminen Kalajoella marraskuussa 1808. Kartta julkaisusta Lappalainen Jussi T., Wolke Lars Ericson ja Pykkänen Ali, Suomen sodan historia 1808-1809. S. 251. Alkuperäinen kartta Krigsarkivet Topografica Sveriges krig 18.327;KrA KrH 1808-1809:24.

5. Kirjallisuus ja lähdeluettelo

Kartta-aineisto:

Uusjakokartat vuosilta 1859-1870: Kalajoki: 9²- VIII, 25 A - II, 25¹ A - V, 25² A – II, 25 B – II, 25 C – II; Alavieska: 1¹ C – I, 9¹ A – V, 9³ A –V, 9¹ B –V, 9¹ C – V. Maanmittauslaitoksen arkisto.

Kirjallisuus:

Lappalainen Jussi T., Wolke Lars Ericson ja Pylkkänen Ali: *Suomen sodan historia 1808-1809*. Hämeenlinna 2008.

Savolainen Mika ja Leiviskä Pekka: *Kalajoen vesistön tulvantorjunnan toimintasuunnitelma*. Pohjois-Pohjanmaan ympäristökeskuksen raportteja 2. Oulu 2008.

Virrankoski Pentti: *Eräkausi ja keskiaika. Suur-Kalajoen historia I*. Kokkola 1956.

Virrankoski Pentti: *Uskonpuhdistuksesta isoonvihaan. Suur-Kalajoen historia I*. Kokkola 1956.